

*Agnieszka Pieniążek*¹

Ekonomia społeczna w politykach regionalnych w Polsce: analiza wojewódzkich programów na rzecz rozwoju ekonomii

Abstrakt

Artykuł dotyczy regionalnych polityk publicznych w Polsce w kontekście ich wpływu na rozwój ekonomii społecznej. Jego celem jest porównanie rozwiązań dotyczących rozwoju ekonomii społecznej ujętych w regionalnych programach, obowiązujących w poszczególnych województwach w 2024 r. Artykuł ma charakter przeglądowy. Jest to wynik analizy wybranych badań prowadzonych w Polsce od 2015, dotyczących podmiotów ekonomii społecznej, aktywności samorządów w ich wspieraniu oraz kierunków i rozwiązań zaplanowanych w regionalnych programach rozwoju ekonomii społecznej. Analizą objęto 16 regionalnych programów rozwoju ekonomii społecznej, dostępnych na stronach internetowych samorządów województw lub jednostek odpowiedzialnych za ich przygotowanie.

Słowa kluczowe: podmiot ekonomii społecznej, program rozwoju ekonomii społecznej

Kody klasyfikacji JEL: L38, A13, O35, P13

¹ E-mail: agnieszka.pieniazek@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8886-2710>

Social Economy in Regional Policies in Poland: Analysis of Regional Economic Development Programmes

Abstract

The article addresses regional public policies in Poland in the context of their impact on the development of the social economy. The aim of this article is to compare the approaches to social economy development as outlined in regional programmes implemented across various voivodeships in 2024. The review article is based on an analysis of selected studies conducted in Poland since 2015, focusing on social economy entities, the activities of local governments in supporting them, and the strategies and solutions outlined in regional social economy development programmes. The analysis covers 16 regional social economy development programmes available on the websites of voivodeship governments or the entities responsible for their preparation.

Keywords: social economy entity, social economy development programme

JEL Classification Codes: L38, A13, O35, P13

Wprowadzenie

W ustawie z 2022 r. o ekonomii społecznej (dalej: UES) zdefiniowano pojęcie ekonomii społecznej (ES), poprzez którą należy rozumieć działalność podmiotów ekonomii społecznej na rzecz społeczności lokalnych w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczenia usług społecznych. Działalność ta może być realizowana w formie działalności gospodarczej, działalności pożytku publicznego i innej działalności o charakterze odpłatnym (art. 2 ust. 1 UES). W literaturze istnieją skrajne opinie na temat ustawy. Podkreśla się, z jednej strony, że ustawa stanowi „przełom w kwestii dostrzeżenia wagi problematyki ekonomii społecznej” (Małecka-Łyszczek, Mędrzycki, 2023: 21), zaś z drugiej strony, że w dużej mierze usankcjonowała wcześniej istniejący stan, oparty głównie na założeniach Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES) (Gorczyński, 2022: 16).

Zdaniem M. Płonki miejsce ES znajduje się w trójkącie: państwo – rynek – społeczeństwo obywatelskie (Płonka, 2015: 85). W literaturze formułowane były przesłanki „polskiego modelu ekonomii społecznej” (Frączak, Wygański, 2008; Frączak, 2012; Solecki, 2013; Maziarz, 2020). Przesłanką funkcjonowania takiego modelu jest „ukształtowanie się faktycznego ustroju gospodarki wolnorynkowej i zagwarantowany konstytucyjnie obowiązek minimalizacji jej negatywnych skutków społecznych

przez przyjęcie różnych komplementarnych rozwiązań w tym zakresie” (Płonka, 2015: 93). Jak wskazuje W. Goleński, polska gospodarka społeczna coraz bardziej przesuwa nacisk z działalności gospodarczej na społeczną. Odchodzi od przedsiębiorczości, kierując się w stronę organizacji pozarządowych. Wprowadzono również nowe formy organizacyjne, które zastępują tradycyjną spółdzielczość na rzecz innych rozwiązań. Nowe i zaktualizowane akty prawne oraz dokumenty strategiczne, takie jak Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, wraz z rosnącą popularnością nowych form organizacyjnych (np. spółki non-profit) oraz działaniami wspierającymi istniejące podmioty, świadczą o adaptacji sektora gospodarki społecznej do aktualnych warunków (Goleński, 2019: 29). Zaznacza się również, że podmioty ekonomii społecznej (PES) zaczynają odgrywać istotną rolę w efektywnym programowaniu i wdrażaniu polityk oraz programów publicznych (Zybała, 2022: 17).

Na świecie i w Polsce podkreśla się, że ekonomia społeczna jest powiązana w istotny sposób z zadaniami realizowanymi przez administrację publiczną, zwłaszcza samorządową, w sferze usług społecznych i rozwoju lokalnego (Vaillancourt, 2009: 276; Di Domenico, Tracey, Haugh, 2009: 981; Shin, 2016: 154; Chaves-Avila, Gallego-Bono, 2020). Szczególna rola w rozwoju ekonomii społecznej należy do administracji samorządowej, gdyż jest to tzw. „ekonomia wspólnotowa, uwarunkowana lokalnie, wyrastająca z oddolnych potrzeb, inicjatyw, i dotyczy problemów społecznych powstających miejscowo czy terytorialnie” (Małecka-Łyszczyk, Mędrzycki, 2023: 22; podobnie: Górnicka, 2016: 54).

W 2013 r., za sprawą nowelizacji ustawy o pomocy społecznej, do zadań samorządu województwa dodano koordynowanie działań na rzecz sektora ES w regionie oraz określono zadania z tego zakresu, wskazując na: (1) rozwój infrastruktury usług aktywizacji, integracji oraz reintegracji społecznej i zawodowej na rzecz osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, (2) inspirowanie i promowanie nowych metod działań w przedstawionym zakresie, (3) wspieranie rozwoju partnerskiej współpracy pomiędzy samorządami lokalnymi a podmiotami świadczącymi usługi wskazane w punkcie pierwszym, (4) monitorowanie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości społecznej służącej zwiększeniu aktywności społecznej i zawodowej osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, (5) zwiększanie kompetencji służb zajmujących się aktywizacją, integracją oraz reintegracją społeczną i zawodową osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym (art. 21a ustawy).

Celem artykułu jest porównanie kierunków rozwoju ekonomii społecznej w Polsce na podstawie regionalnych programów jej rozwoju, obowiązujących w poszczególnych województwach w 2024 r. Przyjęto za E. Nowak, że w kontekście regionalnym polityki publiczne będą rozumiane jako zbiory decyzji dotyczących określonego

obszaru w ujęciu przedmiotowym (ekonomia społeczna) oraz obszaru w sensie terytorialnym (województwa) (Nowak, 2014: 96).

Analizą objęto programy wdrażane we wszystkich województwach. W jedenastu regionach funkcjonowały programy uchwalone po wejściu w życie UES, natomiast w pięciu przyjęto je jeszcze przed jej uchwaleniem. Badano cele główne programów rozwoju ekonomii społecznej, cele szczegółowe oraz oczekiwane rezultaty. Wszystkie cele i rezultaty zostały zgrupowane według ich podobieństw, a następnie przeanalizowane. Wnioski z tak przeprowadzonej analizy zestawiono z wynikami badań dotyczących ekonomii społecznej, które były prowadzone przez innych badaczy od 2015 r.

Artykuł jest również próbą odpowiedzi na pytania: (1) które grupy podmiotów zostały objęte wsparciem w ramach regionalnych programów rozwoju ekonomii społecznej?, (2) które podmioty będą zaangażowane w rozwój ekonomii społecznej na poziomie regionalnym? Artykuł poszerza stan wiedzy w zakresie porównania kierunków rozwoju ekonomii społecznej w poszczególnych regionach w Polsce po wejściu w życie UES. Zaprezentowano zróżnicowane podejście do rozwoju ekonomii społecznej. Dotychczas analizowano głównie regulacje krajowe. Rozwiązania regionalne badano przede wszystkim na podstawie wybranych województw.

Podmioty ekonomii społecznej w Polsce

Zgodnie z UES do podmiotów ekonomii społecznej zaliczono: spółdzielnie socjalne, warsztaty terapii zajęciowej i zakłady aktywności zawodowej, centra integracji społecznej i klub integracji społecznej, spółdzielnie pracy, w tym spółdzielnie inwalidów niewidomych, spółdzielnie produkcji rolnej, organizacje pozarządowe, o których mowa w ustawie z 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, oraz osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego, stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, spółdzielnie socjalne, spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz kluby sportowe będące spółkami non-profit działającymi na podstawie ustawy z 2010 r. o sporcie (art. 2 ust. 5 ustawy).

Warto dodać, że w literaturze, przed wejściem w życie UES, do podmiotów ekonomii społecznej zaliczano: organizacje pozarządowe, organizacje kościelne, koła gospodyń wiejskich, spółdzielnie pracy oraz spółki non-profit (Majzel, Byczkowska, Soboń, 2021: 141).

W grudniu 2024 r. w Rejestrze Jednostek Pomocy Społecznej było zarejestrowanych 1187 przedsiębiorstw społecznych (PS). W tej grupie ok. 44% stanowiły organizacje pozarządowe (519), 36% spółdzielnie socjalne (431), ok. 19% spółki akcyjne, sp. z o.o. oraz kluby sportowe (229). Najwięcej przedsiębiorstw społecznych posiadało siedziby w województwach: śląskim i podkarpackim. W rejestrze znajdowało się także 315 klubów integracji społecznej (KIS). Najwięcej ich zarejestrowano w województwach: warmińsko-mazurskim, śląskim i lubelskim. W rejestrze figurowało także 222 centrów integracji społecznej (CIS): najwięcej w województwach: śląskim, wielkopolskim, pomorskim (tabela 1).

Tabela 1. Liczba przedsiębiorstw społecznych, klubów integracji społecznej i centrów integracji społecznej w Polsce w 2024 r.

Lp.	Województwo	PS	KIS	CIS
1	dolnośląskie	45	11	6
2	kujawsko-pomorskie	118	23	3
3	lubelskie	103	33	10
4	lubuskie	27	7	18
5	łódzkie	47	7	1
6	małopolskie	76	29	10
7	mazowieckie	75	21	17
8	opolskie	22	8	5
9	podkarpackie	148	12	20
10	podlaskie	18	8	11
11	pomorskie	65	14	24
12	śląskie	157	38	32
13	świętokrzyskie	36	14	7
14	warmińsko-mazurskie	59	44	14
15	wielkopolskie	118	23	32
16	zachodniopomorskie	73	23	12
Razem		1187	315	222

Źródło: Rejestr Jednostek Pomocy Społecznej, https://rjps.mrips.gov.pl/RJPS/RU/start.do?id_menu=25 (dostęp: 15.12.2024).

Według danych GUS w Polsce w 2022 r. działało 135 zakładów aktywności zawodowej (ZAZ) oraz 729 warsztatów terapii zajęciowej (WTZ) (GUS, 2022). Jak wskazano w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej, jednostki reintegracyjne (CIS, KIS, WTZ, ZAZ) są nierównomiernie rozmieszczone w kraju, co wynika z wielu czynników, takich jak np. regionalne tradycje społeczne i społecznikowskie (Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku: 88).

Stan ekonomii społecznej w ujęciu regionalnym, a kierunki jej rozwoju

Analiza kierunków wsparcia rozwoju ekonomii społecznej lub perspektyw rozwoju była przedmiotem licznych rozważań (np. Więckiewicz, 2012; Śliwa i Żaba-Nieroda, 2016; Frączek, 2018). Podkreślić jednak należy, iż badano przede wszystkim regulacje krajowe, poczynając od aktów powszechnie obowiązujących, po programy (Górnicka, 2016; Brzozowska-Wabik, 2015). Rozwiązania (i ich skuteczność) na poziomie regionalnym badano przede wszystkim na przykładzie konkretnych województw.

Jak wskazuje np. Z. Janowska, z badań prowadzonych przez Centrum Polityki Społecznej w województwie łódzkim wynika, że jednostki samorządu terytorialnego nie angażowały się w pomoc i współpracę z PES (w badaniu uwzględniono 132 gminy i 18 powiatów). Badane jednostki miały bardzo niewielką wiedzę na ten temat. Brak było przeszkolonej kadry, która mogłaby służyć wsparciem merytorycznym. Nie były proponowane usługi i zamówienia publiczne (klausule społeczne), które mogłyby być wykonywane przez PS (Janowska, 2019: 11). Podobnie oceniona została sytuacja w województwie małopolskim. Potwierdzają to wyniki badań prowadzonych przez Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Krakowie na temat współpracy samorządów z PS (zbadano 157 gmin i 15 powiatów). Zdecydowana większość nie miała wiedzy na temat idei i funkcjonowania PS. Zaledwie ok. 12% badanych posiadało wiedzę w zakresie działalności spółdzielni socjalnych, a ok. 5% – centrów integracji społecznej i ok. 9% – klubów integracji społecznej. Ten stan wiedzy powodował m.in. brak zamówień publicznych wykorzystujących klauzule społeczne (Ostachowski, 2018: 114–126). Podobnie przedstawiała się sytuacja w województwach: wielkopolskim i opolskim. Z badań prowadzonych wśród 62 organizacji z tych regionów wynika: „niechętny, wręcz niefrasobliwy, stosunek władz samorządowych do instytucji grupujących społeczność marginalizowaną” (Janowska, 2021: 9). Z kolei wyniki badań z 2017 r. dotyczące udziału PES z województw dolnośląskiego, lubuskiego, opolskiego i wielkopolskiego w zamówieniach publicznych wykazały, że tylko 20% z nich ubiegało się o takie zamówienia. Badanie objęło 386 podmiotów ekonomii społecznej. Przyczyn tej sytuacji upatruje się m.in. w specyfice funkcjonowania PES, dla których działalność gospodarcza ma charakter uzupełniający, w niewielkim potencjale finansowym i zatrudnieniowym, braku wiedzy o zamówieniach publicznych i umiejętności udziału w nich, a także działalności w sferach, które nie są uwzględniane w zamówieniach publicznych (Maroń, 2018: 19). W 2015 r. blisko 70% podkarpackich władz lokalnych nie przewidywało zlecania usług społecznych podmiotom ekonomii społecznej, a nieliczne gminy i powiaty zastosowały klauzule społeczne, preferujące

PES w zamówieniach publicznych. Kondycja podkarpackiego sektora ES, zdaniem M. Wosiek, nie wydawała się wystarczająco silna do zainicjowania zmian w poza-ekonomicznych sferach rozwoju lokalnego. Tylko część z zarejestrowanych podmiotów działała aktywnie, a te funkcjonujące borykają się z problemami finansowymi, organizacyjnymi lub kadrowymi (Wosiek, 2018: 432–433). Badania z 2017 r., prowadzone wśród urzędników świętokrzyskiego Urzędu Marszałkowskiego, wykazały, że ekonomia współdzielenia jest słabo rozwinięta (Banaszek, 2018: 57–67).

Pozytywnie jednak oceniano działania podejmowane w województwie pomorskim. M.in. w ramach Wojewódzkiego Programu Ekonomii Społecznej projektu „Dobra Robota”, realizowanego w partnerstwie: Fundacja „Pokolenie”, Gdański Obszar Metropolitalny, Pomorska Specjalna Strefa Ekonomiczna, Pracodawcy Pomorza, Centrum Informacji i Wspomagania Organizacji Pozarządowych, zainicjowano tworzenie Szkoły Menedżera Ekonomii Społecznej. Janowska pozytywnie oceniła także działalność Komitetów Rozwoju Ekonomii Społecznej m.in. w województwach: małopolskim, mazowieckim, pomorskim (Janowska, 2021: 10–11).

Z kolei badania realizowane w województwie warmińsko-mazurskim wykazały, że wszystkie funkcjonujące w regionie podmioty ekonomii solidarnej koncentrują się na podejmowaniu wszechstronnych działań ukierunkowanych na przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i reintegrację społeczną i zawodową osób, które z różnych powodów nie są zdolne do samodzielnego i efektywnego odgrywania ról społecznych i zawodowych (Lisowska, Łojko, 2022: 125).

Regionalne programy rozwoju ekonomii społecznej

Zgodnie z art. 54 UES samorząd województwa koordynuje w województwie działania na rzecz rozwoju ekonomii społecznej, w szczególności: opracowuje regionalny program rozwoju ekonomii społecznej na podstawie ustawy z 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, zgodny ze strategią rozwoju województwa w zakresie polityki społecznej. Za sprawą KPRES przyjętego w 2014 r., samorządy wojewódzkie zostały zobligowane do przygotowania, realizacji i monitorowania regionalnych programów rozwoju ekonomii społecznej. Programy te są opiniowane przez Regionalne Komitety Rozwoju Ekonomii Społecznej.

Zdecydowana większość analizowanych programów przyjęta została w drodze uchwał Zarządów Województw, a więc nie mają statusu prawa miejscowego. Jedynie w przypadku województwa podlaskiego program rozwoju uchwalony został przez Sejmik Województwa. Uchwalanie programów rozwoju ekonomii społecznej przez Zarządy Województw odzwierciedla pragmatyczne podejście, zapewniające większą

elastyczność i szybkość działania. Jednak wiąże się to z pewnymi ograniczeniami, takimi jak mniejsza stabilność i niższa ranga polityczna. Te aspekty mogą wpływać na postrzeganie oraz efektywność programów w dłuższej perspektywie.

W pierwszej kolejności analizie poddano cele główne wojewódzkich programów rozwoju ekonomii społecznej. Cele te pogrupowano na podstawie podobieństw w następujący sposób:

- a) poprawa stopnia reintegracji społeczno-zawodowej i włączenia społecznego,
- b) wzrost znaczenia PES,
- c) rozwój ekonomii społecznej,
- d) zwiększenie udziału ekonomii społecznej w rozwoju regionu,
- e) zrównoważony rozwój społeczny, gospodarczy, środowiskowy i terytorialny.

Cele główne programów rozwoju ekonomii społecznej pokazują wyraźne skupienie na budowaniu inkluzywnego, zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego, przy jednoczesnym wzmacnianiu roli lokalnych PS. W wielu województwach pojawiają się podobne cele, takie jak „zwiększenie udziału ekonomii społecznej w rozwoju regionu” czy „wzrost znaczenia podmiotów ekonomii społecznej” (tabela 2). Świadczy to o wspólnych priorytetach na poziomie ogólnokrajowym i silnym związku programów z polityką krajową i unijną. Cele związane z reintegracją społeczno-zawodową, rozwojem PES i wzrostem ich znaczenia pokazują, że programy koncentrują się zarówno na ludziach (np. reintegracja społeczna), jak i strukturach (np. lepsza koordynacja ES). Częste odniesienia do zwiększania udziału ES w rozwoju regionu wskazują, że ekonomia społeczna jest traktowana jako ważne narzędzie w budowaniu lokalnej gospodarki i zmniejszaniu dysproporcji rozwojowych między regionami. Cel: „zrównoważony rozwój w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym” sugeruje, że programy mają na celu nie tylko bieżące rozwiązanie problemów, ale także budowanie trwałych fundamentów dla rozwoju.

Pojawiający się wielokrotnie cel: „wzrost znaczenia podmiotów ekonomii społecznej” wskazuje na potrzebę lepszego zintegrowania PES z gospodarką rynkową oraz większego ich zaangażowania w dostarczanie usług publicznych. Poprawa jakości wsparcia dla PS i ich kadr to wskazówka, że regiony dostrzegają potrzebę profesjonalizacji tego sektora oraz inwestycji w kompetencje osób zaangażowanych w ekonomię społeczną. Koncentracja na reintegracji osób w trudnej sytuacji społecznej (osób w kryzysie socjalnym) wskazuje na kluczowy wymiar społeczny tych programów. Przedsiębiorczość społeczna ma być narzędziem walki z wykluczeniem społecznym.

Podkreślenie roli PES jako narzędzia aktywizacji mieszkańców i integracji wspólnot wskazuje, że rozwój ES jest również odpowiedzią na współczesne wyzwania

społeczne. Skupienie na reintegracji społeczno-zawodowej osób w trudnej sytuacji świadczy o tym, że programy mają wspierać inkluzywność społeczną, jednocześnie przeciwdziałając niedoborom kadrowym w regionach.

Tabela 2. Cele główne w programach rozwoju ekonomii społecznej w polskich regionach w 2024 r.

Lp.	Województwo	Reintegracja społeczno-zawodowa i włączenie społeczne	Wzrost znaczenia PES	Rozwój ES	Zwiększenie udziału ES w rozwoju regionu	Zrównoważony rozwój społeczny, gospodarczy, środowiskowy i terytorialny
1	dolnośląskie				x	x
2	kujawsko-pomorskie*				x	
3	lubelskie	x	x			
4	lubuskie					
5	łódzkie		x			
6	małopolskie		x			x
7	mazowieckie			x		
8	opolskie		x			
9	podkarpackie		x			
10	podlaskie				x	
11	pomorskie			x		
12	śląskie*	x				
13	świętokrzyskie				x	
14	warmińsko-mazurskie				x	
15	wielkopolskie	x	x			
16	zachodniopomorskie		x			

* program uchwalony przed wejściem w życie UES.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Programów Rozwoju Ekonomii Społecznej Województw: Kujawsko-Pomorskiego, Lubelskiego, Lubuskiego, Małopolskiego, Podlaskiego, Śląskiego, Zachodniopomorskiego, Dolnośląskiego, Łódzkiego, Mazowieckiego, Opolskiego, Podkarpackiego, Pomorskiego, Świętokrzyskiego, Warmińsko-Mazurskiego, Wielkopolskiego, obowiązujących w grudniu 2024 r.

Wśród celów szczegółowych analizowanych programów najczęściej wskazywano wzmocnienie PES oraz PS. Cele związane z wzmacnianiem potencjału sektora ekonomii społecznej (PES i PS) oraz poprawą współpracy z samorządem są kluczowymi priorytetami dla większości województw. Promocja i edukacja w obszarze ES zajmują pozycję pośrednią, co sugeruje, że nadal wymaga większego wsparcia. Aktywność obywatelska i udział ES w politykach publicznych są realizowane w najmniejszym zakresie, co może wskazywać na ograniczone działania w tym obszarze lub brak priorytetowego traktowania (tabela 3).

Tabela 3. Cele szczegółowe wskazane w regionalnych programach rozwoju ekonomii społecznej

Lp.	Województwo	Wzmocnienie			Zwiększenie			Poprawa koordynacji regionalnego sektora ES	Edukacja i promocja ES
		PES	PS	współpracy JST z sektorem ES	efektywności systemu wsparcia ES	aktywności obywatelskiej mieszkańców	udział ES w politykach publicznych		
1	dolnośląskie	x	x	x	x				x
2	kujawsko-pomorskie*	x		x	x				x
3	lubelskie	x	x	x	x	x	x		
4	lubuskie	x			x				
5	łódzkie	x	x	x	x				
6	małopolskie	x	x		x				x
7	mazowieckie	x	x	x	x				
8	opolskie	x	x		x				x
9	podkarpackie	x	x	x	x				
10	podlaskie	x	x		x				x
11	pomorskie	x	x	x				x	
12	śląskie*	x		x			x		x
13	świętokrzyskie	x	x	x	x	x			
14	warmińsko-mazurskie	x	x	x					x
15	wielkopolskie	x	x					x	
16	zachodniopomorskie		x	x					x

* program uchwalony przed wejściem w życie UES.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Programów Rozwoju Ekonomii Społecznej Województw: Kujawsko-Pomorskiego, Lubelskiego, Lubuskiego, Małopolskiego, Podlaskiego, Śląskiego, Zachodniopomorskiego, Dolnośląskiego, Łódzkiego, Mazowieckiego, Opolskiego, Podkarpackiego, Pomorskiego, Świętokrzyskiego, Warmińsko-Mazurskiego, Wielkopolskiego, obowiązujących w grudniu 2024 r.

W każdym z analizowanych programów określone zostały również planowane rezultaty, mierzone spodziewanymi do osiągnięcia wskaźnikami. Na podstawie analizy rezultatów wyodrębniono kilka ich kluczowych grup:

- rozwój PS,
- wzmocnienie PES,
- rozwój infrastruktury wsparcia,
- współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego i współpraca międzysektorowa,
- edukacja i promocja ekonomii społecznej.

Pierwsza grupa rezultatów dotyczyła przedsiębiorstw społecznych. Zakłada się wzrost ich liczby, długości funkcjonowania, miejsc pracy (najczęstszy rezultat), przy-

chodów oraz wdrażania planów reintegracji społeczno-zawodowej. Planowany jest również wzrost PS: współpracujących z innymi podmiotami, świadczących kluczowe usługi społeczne oraz zaangażowanych w zieloną transformację i oceniających swoją sytuację jako stabilną.

Druga grupa rezultatów dotyczy PES. W jej ramach zakładany jest wzrost liczby aktywnych PES, w tym certyfikowanych podmiotów oraz tych, które skorzystały z preferencyjnych pożyczek. Oczekuje się także zwiększenia liczby podmiotów: współpracujących z przedsiębiorcami, podnoszących kwalifikacje, lokalnych liderów aktywności społecznej. Efektem wsparcia PES ma być również więcej osób z niepełnosprawnościami, które zostaną zatrudnione w tych podmiotach. Planowany jest również wzrost wsparcia PES w zakresie zamówień publicznych, w działaniach promujących ES oraz większy udział przychodów z działalności rynkowej. Rezultaty obejmują także zwiększenie liczby jednostek reintegracyjnych oraz uczestników tych jednostek, którzy znajdują zatrudnienie. Więcej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym zostanie objętych wsparciem oraz zwiększy się liczba grup inicjatywnych rozwijających ES. Przewidziano również więcej dofinansowanych projektów organizacji pozarządowych i lokalnych inicjatyw społecznych z zakresu ES.

Część rezultatów odnosi się również do samych ośrodków wsparcia ekonomii społecznej (OWES). O status takiego ośrodka mogą ubiegać się te same podmioty, które mogą posiadać status PS. W tej grupie rezultatów przewiduje się wzrost liczby:

- przedsiębiorstw uznających ofertę OWES za odpowiednią,
- grup inicjatywnych, które dzięki ich wsparciu opracowały założenia do utworzenia PES,
- osób i organizacji planujących założenie PES,
- uczestników działań OWES/ROPS zwiększających świadomość i wiedzę o ES,
- ośrodków oferujących profesjonalne wsparcie dla PES,
- OWES współpracujących z Lokalnymi Grupami Działania,
- szkoleń dla pracowników ośrodków,
- wydarzeń sieciujących OWES.

Oczekuje się również, że więcej PES zostanie objętych wsparciem OWES.

Znaczna część planowanych rezultatów dotyczy samorządów. Planowany jest wzrost liczby jednostek samorządu terytorialnego:

- zlecających PES lub PS realizację usług publicznych,
- zakładających PES,
- korzystających z doradztwa w zakresie aspektów społecznych,
- objętych wsparciem w rozwijaniu i zlecaniu usług społecznych, w tym w tworzeniu Centrów Usług Społecznych (CUS),
- zaangażowanych w sieci współpracy na rzecz rozwoju ES.

Przewiduje się również więcej: zamówień publicznych z klauzulami społecznymi, regionalnych dokumentów strategicznych wspierających ES, paktów samorządów na rzecz ES oraz strategii uwzględniających diagnozę potencjału PES w świadczeniu usług społecznych.

Dodatkowo, oczekuje się zwiększenia liczby:

- spotkań z przedstawicielami administracji publicznej na szczeblu wojewódzkim i krajowym,
- gmin i powiatów uczestniczących w wydarzeniach integrujących środowisko ES (np. Fora Ekonomii Społecznej, Fora Inicjatyw Lokalnych, Noc Ekonomii Społecznej),
- gmin podejmujących działania na rzecz tworzenia podmiotów reintegracyjnych,
- projektów wzmacniających rolę koordynacyjną ROPS.

Analizowane rezultaty dotyczą również szkół i uczelni, które zostaną objęte działaniami podnoszącymi kompetencje w zakresie ES. Więcej ich powinno uczestniczyć w inicjatywach promujących sektor ES. Przewiduje się także zwiększenie liczby:

- wydarzeń edukacyjnych skierowanych do studentów i młodzieży,
- inicjatyw wspierających współpracę między szkolnictwem, nauką a sektorem ES,
- PES, w których organizowane są praktyki studenckie.

Istotna część rezultatów dotyczy promocji ekonomii społecznej. W tym obszarze planuje się więcej:

- organizacji i instytucji realizujących plany komunikacji dotyczące ES,
- podmiotów propagujących ideę ES,
- akcji promujących produkty i usługi ES,
- wydarzeń integrujących środowisko ES oraz promujących je w społecznościach lokalnych (np. wśród samorządów),
- inicjatyw zwiększających rozpoznawalność ES oraz dobrych praktyk współpracy między biznesem a ES.

Realizacja programów powinna przyczynić się też do wzrostu publikacji i badań poświęconych ekonomii społecznej oraz do poprawy rozpoznawalności PES w regionach. Programy rozwoju ekonomii społecznej mają zwiększyć liczbę sieci współpracy gospodarczej, ścieżek reintegracji oraz organizacji i federacji działających w obszarze ekonomii społecznej. Planowany jest również rozwój inicjatyw łączących naukę, biznes i sektor ES.

Prowadzona analiza pozwala na stwierdzenie, że dominują rezultaty związane z zatrudnieniem. Tworzenie nowych miejsc pracy przez PS oraz aktywizacja PES są najczęściej wskazywanymi rezultatami. Liczne rezultaty związane z dążeniem do profesjonalizacji sektora ekonomii społecznej, takie jak certyfikacja, finansowanie oraz rozwój infrastruktury wsparcia, podkreślają ciągłe istnienie potrzeby profesjo-

nalizacji PES i PS. Ważne ogniwo w realizacji celów ES powinny stanowić samorządy, zarówno poprzez współpracę z PES, jak i strategię rozwoju lokalnego. Edukacja mieszkańców oraz działania zwiększające widoczność ES w regionach zostały uznane za kluczowe dla dalszego rozwoju ekonomii społecznej.

Podsumowanie

Do zidentyfikowanych (na podstawie opisanych wyników badań) barier w rozwoju ekonomii społecznej należą m.in. niski poziom wiedzy i świadomości wśród samorządów na temat ES, ograniczone wykorzystanie klauzul społecznych, słaba współpraca samorządów z PES, brak inicjatyw edukacyjnych i systemowych w niektórych regionach oraz niska aktywność PES w wybranych obszarach.

Analiza regionalnych programów rozwoju ekonomii społecznej w kontekście przedstawionych badań wskazuje, że osiągnięcie zamierzonych celów mogłoby przyczynić się do eliminacji ograniczeń rozwoju ES w Polsce. Prawie wszystkie bowiem regionalne programy rozwoju ekonomii społecznej przewidują wzmocnienie PES. W zdecydowanej większości województw (13) założono także wzmocnienie PS. W bardzo wielu programach (11) założono również wzmocnienie współpracy samorządu z sektorem ekonomii społecznej. W równie wielu regionach oczekuje się zwiększenia efektywności systemu wsparcia ekonomii społecznej. W większości regionów (8) jako jeden z celów wprost przyjęto edukację na temat ekonomii społecznej i jej promocję, co powinno przyczynić się do: podniesienia świadomości i upowszechniania pozytywnych postaw wokół ekonomii społecznej.

Wsparcie kierowane jest do PES, ale również do samorządów oraz instytucji udzielających wsparcia tym podmiotom. Szczególnie cenne wydaje się to, iż w wielu programach zwrócono uwagę na potrzebę edukowania w zakresie stosowania klauzul społecznych oraz udzielania zamówień na usługi społeczne.

Analiza rezultatów programów rozwoju ekonomii społecznej pozwala na stwierdzenie, że utrzymany zostanie instytucjonalny pluralizm w sferze ekonomii społecznej. Ponadto podkreślić należy, że w działania na rzecz rozwoju ekonomii społecznej oprócz samorządów angażowane będą PES, ośrodki wsparcia ekonomii społecznej oraz szkoły, uczelnie i sektor prywatny.

Można przyjąć tym samym, że osiągnięcie opisanych założeń programów: wzmocni PES, poprawi efektywność wsparcia sektora oraz zwiększy świadomość mieszkańców na temat ekonomii społecznej. Ocena realizacji tych założeń będzie możliwa jednak dopiero po udostępnieniu raportów i ewaluacji programów. Szczególnie

interesujące będzie porównanie planowanych rozwiązań z osiągniętymi rezultatami. Wyniki te będą istotne dla badaczy, decydentów, praktyków oraz przedstawicieli PES.

Uwzględniając przeprowadzone analizy, można jednak wskazać dodatkowe rekomendacje, wspierające rozwój ekonomii społecznej w regionach:

- a) wprowadzenie obowiązku edukacji o ekonomii społecznej dla samorządów i pracowników urzędów jednostek samorządu terytorialnego,
- b) zobowiązanie samorządów do opracowania strategii współpracy z PES,
- c) ustalenie minimalnego udziału klauzul społecznych w zamówieniach publicznych.

Oświadczenie o wkładzie poszczególnych autorów

Autor potwierdza, że jest jedynym twórcą tego artykułu i zatwierdził go do publikacji.

Oświadczenie o konflikcie interesów

Autor deklaruje, że badanie zostało przeprowadzone przy braku jakichkolwiek powiązań komercyjnych lub finansowych, które można by zinterpretować jako potencjalny konflikt interesów.

Oświadczenie o etyce badawczej

Autor poświadcza, że opublikowane w tekście badania zostały przeprowadzone zgodnie z etyką badawczą afiliowanej uczelni.

Bibliografia

- Banaszek, M. (2018). Ekonomia współdzielenia w opinii urzędników i przedsiębiorców województwa świętokrzyskiego – wnioski z badań empirycznych, *Ekonomia Społeczna*, 1: 57–67.
- Brzozowska-Wabik, J. (2015). Programowanie rozwoju ekonomii społecznej w Polsce, *Doradztwo i Edukacja*, 1–2: 19–24.
- Chaves-Avila, R., Gallego-Bono, J.R. (2020). Transformative Policies for the Social and Solidarity Economy: The New Generation of Public Policies Fostering the Social Economy in Order to Achieve Sustainable Development Goals. The European and Spanish Cases, *Sustainability*, 12(10): 4059. <https://doi.org/10.3390/su12104059>.
- Di Domenico, M., Tracey, P., Haugh, H. (2009). Social Economy Involvement in Public Service Delivery: Community Engagement and Accountability, *Regional Studies*, 43(7), 981–992. <https://doi.org/10.1080/00343400701874180>.

- Frączak P., Wygański J.J. (red.). *Polski model ekonomii społecznej – rekomendacje dla rozwoju*. FiSE: Warszawa 2008.
- Frączak, P. (2012). Ekonomia społeczna – nadzieje i wyzwania, *Infos*, 132(18): 1–4, [https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/AD1B3203091DEA70C1257A8700497193/\\$file/Infos_132.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/AD1B3203091DEA70C1257A8700497193/$file/Infos_132.pdf) (dostęp: 1.07.2024).
- Frączek, M. (2018). Ekonomia społeczna jako element polityki rynku pracy – polskie doświadczenia, *Ekonomia społeczna*, 2: 23–32.
- Główny Urząd Statystyczny (GUS). (2022). *Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej, warsztaty terapii zajęciowej w 2022 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/centra-integracji-spoecznej-kluby-integracji-spoecznej-zaklady-aktywnosci-zawodowej-warsztaty-terapii-zajeciowej-w-2022-r-6,11.html> (dostęp: 1.07.2024).
- Goleński, W. (2019). Ekonomia społeczna w Polsce – przyczynek do krytyki innowacyjności rozwiązań krajowych, *Ekonomia społeczna*, 2: 23–33. <https://doi.org/10.15678/ES.2019.2.03>.
- Gorczyński, Ł. (2022). Ustawa o ekonomii społecznej – omówienie i ocena regulacji oraz rekomendacje na przyszłość, *Kwartalnik Trzeci Sektor*, 59–60(3–4): 8–28. <https://doi.org/10.26368/17332265-59/60-3/4-2022-1>.
- Górnicka, K. (2016). Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej jako dokument strategiczny. Założenia – treść – recepcja, *Ekonomia społeczna*, 2: 48–59.
- Herbst, K. (2013). Perspektywy ekonomii społecznej, *Ekonomia społeczna*, 1: 9–19.
- Janowska, Z. (2019). Uwarunkowania funkcjonowania spółdzielni socjalnych w Polsce, *Polityka Społeczna*, 46 (7(544)): 8–14.
- Janowska, Z. (2021). Sektor ekonomii społecznej jako instrument inkluzji grup zmarginalizowanych i wykluczonych społecznie-perspektywa lokalna, *Polityka Społeczna*, 564(3): 1–13. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.0594>.
- Kujawsko-Pomorski Program na Rzecz Ekonomii Społecznej do roku 2020, <https://polityka-spoeczna.lubuskie.pl/pl/Wydzial-Koordynacji-Wlaczania-Spoecznego/Publikacje-raporty/Lubuski-Program-Rozwoju-Ekonomii-Spoecznej-na-lata-2024-2026> (dostęp: 1.12.2024).
- Lisowska, K., Łojko, M. (2022). Promocyjne działania wiosek tematycznych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego Warmii i Mazur, *Turystyka Kulturowa*, 3(124): 125–144. <https://doi.org/10.62875/tk.v3i124.1355>.
- Lubuski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2024–2026, <https://polityka-spoeczna.lubuskie.pl/pl/Wydzial-Koordynacji-Wlaczania-Spoecznego/Publikacje-raporty/Lubuski-Program-Rozwoju-Ekonomii-Spoecznej-na-lata-2021-2023> (dostęp: 1.07.2024).
- Majzel, A., Byczkowska, M., Soboń, J. (2021). Wybrane problemy funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej w Polsce, *Studies of the Industrial Geography Commission of the Polish Geographical Society*, 35(2): 134–146. <https://doi.org/10.24917/20801653.352.9>
- Małecka-Łyszczek M., Mędrzycki R. (2023). Art. 1. [Przedmiot regulacji]. W: *Ustawa o ekonomii społecznej. Komentarz* (19–24), M. Małecka-Łyszczek, R. Mędrzycki (red.). Warszawa: Wolters Kluwer.

- Maziarz, W.M. (2020). Analiza możliwości wykorzystania ekonomii społecznej jako narzędzia redukcji nierówności społecznych na przykładzie województwa zachodniopomorskiego, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 61: 107–116. <https://doi.org/10.15584/nsawg.2020.1.7>.
- Moroń, D. (2018). Udział podmiotów ekonomii społecznej w zamówieniach publicznych, *Ekonomia Społeczna*, 1: 7–19.
- Nowak, E. (2014). Ustanawianie agendy politycznej (policy agenda-setting) jako nurt badań politologicznych, *Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne*, 43: 77–94.
- Opolski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2023–2027, <https://bip.opolskie.pl/wp-content/uploads/2023/12/11282-zal.-1-poprawny.pdf> (dostęp: 1.07.2024).
- Ostachowski, P. (2018). Samorząd lokalny jako twórca i partner podmiotów ekonomii społecznej na przykładzie województwa małopolskiego. W: *Ekonomia społeczna, między rynkiem, państwem a obywatelem* (114–126). D. Murzyn, J. Pach (red.). Warszawa: Difin SA.
- Pacut, A. (2018). Trajektoria zmian przedsiębiorczości społecznej w Polsce, *Ekonomia Społeczna*, 2: 7–15. <https://doi.org/10.15678/ES.2018.2.01>.
- Płonka, M. (2015). Ekonomia społeczna a koncepcje polityki społecznej państwa. Model polski, *Ekonomia Społeczna*, 2: 85–100.
- Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Śląskim do roku 2020, <https://es.rops-katowice.pl/regionalny-program/> (dostęp: 1.07.2024).
- Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Dolnośląskim na lata 2021–2027 z perspektywą do 2030 r., <https://dops.wroc.pl/regionalny-program-rozwoju-ekonomii-spoecznej-na-lata-2021-2027-z-perspektywa-do-2030/> (dostęp: 1.07.2024).
- Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Lubelskim na lata 2021–2027 (RPRES), <https://rops.lubelskie.pl/pomoc-spoeczna/programy/> (dostęp: 1.07.2024).
- Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Małopolskim do 2030 r., https://rops.krakow.pl/mpliki/DES/Regionalny_Program_Rozwoju_Ekonomii_Spoecznej_w_Wojewodztwie_Maopolskim_do_2030_r..pdf (dostęp: 1.07.2024).
- Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Małopolskim do 2030 r., https://rops.krakow.pl/mpliki/DES/Regionalny_Program_Rozwoju_Ekonomii_Spoecznej_w_Wojewodztwie_Maopolskim_do_2030_r..pdf (dostęp: 1.07.2024).
- Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Świętokrzyskim do 2030 roku, <http://www.es.umws.pl/programy-badania-i-raporty/programy-rozwoju-ekonomii-spoecznej> (dostęp: 1.07.2024).
- Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Łódzkiego do roku 2027, <https://rcpslodz.pl/content/files/rpreswl-1693312666.pdf> (dostęp: 1.07.2024).
- Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2023–2030, <https://bip.mcps.com.pl/wp-content/uploads/sites/2/2024/03/RPRES-WM-na-lata-2023-2030.pdf> (dostęp: 1.07.2024).

- Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Podkarpackiego do 2030 roku, <https://es.rops.rzeszow.pl/regionalny-program-rozwoju-ekonomii-spoecznej-wojewodztwa-podkarpackiego-do-2030-roku-przyjety/> (dostęp: 1.07.2024).
- Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Pomorska Ekonomia Społeczna 2030, <https://rops.pomorskie.eu/wp-content/uploads/2023/06/Regionalny-Program-Rozwoju-Ekonomii-Spoecznej-Pomorska-Ekonomia-Spoeczna-2030.pdf> (dostęp: 1.07.2024).
- Rejestr Jednostek Pomocy Społecznej, https://rjps.mpips.gov.pl/RJPS/RU/start.do?id_menu=59 (dostęp: 1.07.2024).
- Shin, C. (2016). A Conceptual Approach to the Relationships between the Social Economy, Social Welfare, and Social Innovation, *Journal of Science and Technology Policy Management*, 7(2): 154–172.
- Solecki, S. (2013). Ekonomia społeczna i jej wrogowie, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 33: 179–187.
- Śliwa, R. Żaba-Nieroda, R. (2016). Konstrukttywizm a organiczność w polityce rozwoju lokalnego. Perspektywy dla rozwoju ekonomii społecznej, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica*, 17(214): 48–60.
- Uchwała nr 212 Rady Ministrów z dnia 26 października 2022 r. zmieniająca uchwałę w sprawie przyjęcia programu pod nazwą „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej”, M.P. 2022 poz. 1171.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 2023 r. poz. 901 ze zm.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. z 2023 r. poz. 571.
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, Dz.U. z 2022 r. poz. 1812 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, Dz.U. z 2023 r. poz. 1259 i 1273.
- Vaillancourt, Y. (2009). Social Economy in the Co-Construction of Public Policy, *Annals of public and cooperative economics*, 80(2): 275–313. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8292.2009.00387.x>.
- Warmińsko-Mazurski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2023–2030, https://es.warmia.mazury.pl/images/banners/uchwała_zarządu_województwa.pdf (dostęp: 1.07.2024).
- Wielkopolski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2023–2027, <https://rops.poznan.pl/obszary-dzialalnosci/strategia-i-programy/wielkopolski-program-rozwoju-ekonomii-spoecznej-na-lata-2023-2027> (dostęp: 1.07.2024).
- Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. Ekonomia Solidarności Społecznej, <https://www.rops-bialystok.pl/andrzej3/?p=7795> (dostęp: 1.07.2024).
- Więckiewicz, K. (2012). Kierunki wsparcia rozwoju ekonomii społecznej, *Ekonomia Społeczna*, 2: 64–69.
- Wosiek, M. (2018). Sektor ekonomii społecznej z perspektywy lokalnej – przykład woj. podkarpackiego, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, (529): 423–434. <https://doi.org/10.15611/pn.2018.529.37>

Zachodniopomorski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do roku 2030, <https://rops.wzp.pl/koordynacja-polityki-spoecznej-na-pomorzu-zachodnim/regionalna-koordynacja-rozwoju-ekonomii-spoecznej/zachodniopomorski-program-rozwoju-ekonomii-spoecznej-do-roku-2030> (dostęp: 1.07.2024).

Zawicki, M. (2018). Scenariusze dostosowawcze sektora ekonomii społecznej do realiów czwartej rewolucji przemysłowej, *Ekonomia Społeczna*, 2: 41–49.

Zybała, A. (2022). Podmioty ekonomii społecznej w polityce publicznej, *Polityka Społeczna*, 574(01): 10–18.